

SKURDO STATISTINIŲ RODIKLIŲ SKAIČIAVIMO METODIKA

I SKYRIUS BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Šiuolaikinėje visuomenėje skurstančiais laikomi tie žmonės, kurių pajamos ir kiti ištekliai (materialiniai, kultūriniai ir socialiniai) yra tokie menki, kad neužtikrina visuomenei įprastų gyvenimo standartų. Atkreipiamas dėmesys į skurdo daugialypiškumą ir santykinį jo pobūdį.

2. Aukšto gyvenimo lygio šalyse žemiau santykinio skurdo ribos esantys gyventojai, nors turi gerokai menkesnes galimybes savo poreikiams tenkinti nei likusioji visuomenės dalis, vis dėlto gali patenkinti ne tik būtiniausius poreikius, todėl pagal savo gyvenimo lygį neturėtų būti laikomi skurstančiais. Europos Sąjungoje (ES) pagal vienodą metodiką skaičiuojamus santykinio skurdo rodiklius sutarta vadinti skurdo rizikos rodikliais.

3. Nuo 2005 m. skurdo rizikos rodikliams skaičiuoti naudojami pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo duomenys. Ankstesniais metais skurdo rizikos rodikliams skaičiuoti buvo naudojami namų ūkių biudžetų tyrimo duomenys apie disponuojamąsias pajamas pinigais ir natūra. Dėl tyrimų metodinių skirtumų ir skirtingų disponuojamų pajamų apibrėžimų, nuo 2005 m. skaičiuojami ir skelbiami skurdo rizikos rodikliai nėra palyginami su anksčiau skelbtais.

4. Kintant šalies gyventojų vidutinėms pajamoms, įvairių gyventojų grupių gyvenimo lygis keičiasi nevienodai. Pakilimo laikotarpiu, net ir augant skurstančių gyventojų dalies pajamoms santykiniai skurdo rodikliai gali rodyti skurdo augimą; arba priešingai – nuosmukio laikotarpiu, sumažėjus vidutinėms gyventojų pajamoms, santykiniai skurdo rodikliai rodo skurdo mažėjimą. Tokiais atvejais piniginiai skurdo rodikliai papildomi nepiniginiais materialinio nepritekliaus rodikliais. Lietuvos statistikos departamentas duomenis, reikalingus šiems rodikliams skaičiuoti, pradėjo rinkti 2005 m.

5. Skurdo statistinių rodiklių skaičiavimo metodikoje (toliau – metodika) nurodomos pagrindinės sąvokos, statistinių duomenų šaltiniai, aprašomos skaičiavimo formulės, taip pat statistinės informacijos pateikimas vartotojams ir kita informacija.

II SKYRIUS TIKSLAS

6. Skurdo rodiklių skaičiavimo tikslas – parengti palyginamus su kitomis ES šalimis skurdo rizikos ir socialinės atskirties rodiklius ir stebėti jų pokyčius, nustatyti dažniausiai į skurdo riziką ir socialinę atskirtį patenkančias gyventojų grupes.

7. Pagrindiniai statistinės informacijos vartotojai yra valstybės institucijos ir įstaigos, visuomeninės, mokslo ir tarptautinės organizacijos, politikai, žiniasklaida, studentai.

8. Ataskaitinis laikotarpis – kalendoriniai metai. Ataskaitinių metų skurdo rizikos rodikliams skaičiuoti naudojami statistiniai duomenys apie praėjusiais kalendoriniais metais gautas pajamas. Materialinio nepritekliaus rodikliams skaičiuoti naudojami ataskaitinių metų, t. y. apklausos laikotarpio, statistiniai duomenys.

III SKYRIUS PAGRINDINĖS SĄVOKOS

9. Metodikoje vartojamos sąvokos:

9.1. **Ekvivalentinės disponuojamosios pajamos** apskaičiuojamos namų ūkio disponuojamąsias pajamas padalijus iš namų ūkio ekvivalentinio dydžio. Visiems to paties namų ūkio nariams priskiriamos vienodos ekvivalentinės disponuojamosios pajamos.

9.2. **Ekvivalentinis namų ūkio dydis** yra sąlyginis asmenų skaičius namų ūkyje, naudojamas siekiant atsižvelgti į vartojimo masto ekonomiją ir panaikinti namų ūkio dydžio ir sudėties poveikį lyginant gyvenimo lygį (pajamas ir išlaidas) (žr. 16 punktą).

9.3. **Gyventojų, gyvenančių skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje, dalis** – gyventojų, kurie tenkina bent vieną iš šių sąlygų: gyvena skurdo rizikoje, susiduria su dideliu materialiniu nepriteklumi arba gyvena labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose, dalis.

9.4. **Ilgalaikio skurdo rizikos lygis** – asmenų, kurių ekvivalentinės piniginės disponuojamosios pajamos mažesnės už skurdo rizikos ribą ataskaitiniais metais ir dar bent dvejus metus iš trejų prieš tai einančių metų, dalis.

9.5. **Labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis** – asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, kuriuose visų darbingo amžiaus nesimokančių asmenų dirbtų valandų suma neviršija 20 proc. jų galimo dirbti viso darbo laiko.

9.6. **Materialinio nepritekliaus lygis** – rodiklis, rodantis, kokią visų gyventojų dalį sudaro asmenys, kurie dėl lėšų stokos susiduria su tam tikru nustatytu skaičiumi ar daugiau materialinio nepritekliaus elementų iš apibrėžto materialinio nepritekliaus elementų sąrašo.

Pagal Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostato) metodiką laikoma, kad asmuo susiduria su materialiniu nepriteklumi, jei jis susiduria su bent trimis materialinio nepritekliaus elementais iš devynių. Asmuo laikomas susiduriančiu su dideliu materialiniu nepriteklumi, jei jis susiduria su bent keturiais materialinio nepritekliaus elementais iš devynių.

Į materialinio nepritekliaus elementų sąrašą įtraukti 5 ekonominiai sunkumai ir 4 ilgalaikio naudojimo daiktai, kurių namų ūkis neturi dėl lėšų stokos. Ekonominiai sunkumai: 1) namų ūkis dėl pinigų stokos negali laiku sumokėti būsto nuomos, komunalinių mokesčių, būsto ar kitų paskolų, kredito įmokų, 2) namų ūkis neturi galimybės praleisti bent savaitę atostogų ne namuose, 3) namų ūkis negali sau leisti pakankamai šildyti būsto, 4) namų ūkis negali sau leisti bent kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar lygiaverčio vegetariško maisto, 5) namų ūkis negalėtų apmokėti nenumatytų išlaidų (išlaidų suma lygi ankstesnių metų mėnesinei skurdo rizikos ribai) iš savo lėšų. Ilgalaikio naudojimo daiktai: 1) telefonas, įskaitant mobilųjį, 2) spalvotas televizorius, 3) skalbimo mašina, 4) automobilis.

9.7. **Mediana** – kintamojo reikšmė, dalijanti populiaciją į dvi dalis taip, kad ne mažiau kaip pusei populiacijos elementų kintamojo reikšmės būtų ne mažesnės už medianą ir ne mažiau kaip pusei populiacijos elementų jos būtų ne didesnės už medianą.

9.8. **Namų ūkio disponuojamosios pajamos** – bendrosios pajamos atskaičius pajamų mokesčių, nuolatinius turto mokesčius, darbuotojų, savarankiškai dirbančių asmenų ir bedarbių (jei taikoma) privalomojo socialinio draudimo įmokas ir reguliarius pervedimus kitiems namų ūkiams.

9.9. **Namų ūkio tipas** nustatomas pagal namų ūkio demografinę sudėtį, atsižvelgiant į tai, ar namų ūkyje yra vaikų. Vaikais laikomi visi asmenys iki 18 metų amžiaus ir ekonomiškai neaktyvūs (nedirbantys ir aktyviai neieškantys darbo) 18–24 metų amžiaus asmenys, gyvenantys su bent vienu iš tėvų (ar jiems prilygintu asmeniu). Vaikų kategorijai nepriskirti asmenys laikomi suaugusiaisiais.

9.10. **Namų ūkis** – atskirai gyvenantis vienas asmuo arba grupė viename būste gyvenančių asmenų, kurie dalijasi išlaidas ir bendrai apsirūpina gyventi būtinomis priemonėmis.

9.11. **Skurdo rizikos gylis** – procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos, ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos.

9.12. **Skurdo rizikos lygis** – asmenų, kurių ekvivalentinės piniginės disponuojamosios pajamos mažesnės už skurdo rizikos ribą, dalis.

9.13. **Skurdo rizikos riba** – sąlyginis pajamų dydis, už kurį mažesnes disponuojamąsias pajamas gaunantys namų ūkiai priskiriami prie skurstančiųjų.

Pagrindiniu skurdo kriterijumi laikoma skurdo rizikos riba, lygi 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamųjų pajamų medianos.

9.14. **Socialinės išmokos** – pensijos ir piniginės pašalpos senatvėje, ligos ir negalios atvejais, išmokos, skirtos našliams ir našlaičiams, šeimai ir vaikams, bedarbiams, socialinės atskirties ir kitais atvejais. Taip pat įskaitomos su būstu susijusios socialinės išmokos natūra, t. y. šildymo, vandens tiekimo, kuro išlaidų kompensacijos. Pagal ES-SPGS metodiką, skirtingai nuo Europos integruotos socialinės statistikos sistemos (ESSPROS), į socialines išmokas įskaitomos ir stipendijos, tačiau neįskaitomos socialinės išmokos natūra (išskyrus su būstu susijusias socialines išmokas), pvz., kompensacijos vaikams išlaikyti ikimokyklinėse vaikų įstaigose, nemokamas maitinimas mokyklose, kompensuojami vaistai, socialinė pašalpa natūra ir pan.

IV SKYRIUS TEISINIS PAGRINDAS

10. Skurdo rizikos ir materialinio nepritekliaus statistinių rodiklių skaičiavimą reglamentuojantys teisės aktai:

10.1. 2003 m. birželio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1177/2003 dėl Bendrijos statistikos apie pajamas ir gyvenimo sąlygas (ES-SPGS), su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2013 m. gegužės 13 d. Tarybos reglamentu (ES) Nr. 517/2013 (OL 2013 L 158, p. 1);

10.2. 2003 m. spalio 21 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1980/2003, įgyvendinantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1177/2003 dėl Bendrijos statistikos apie pajamas ir gyvenimo sąlygas (ES-SPGS), kiek tai susiję su apibrėžimais ir jų atnaujinimu (OL 2004 m. specialusis leidimas, 16 skyrius, 1 tomas, p. 219).

V SKYRIUS TIRIAMOJI VISUMA (POPULIACIJA), ELEMENTŲ APRĖPTIS, SKAIČIUOJAMI RODIKLIAI

11. Tiriamoji visuma – visi privatūs namų ūkiai.

12. Geografinė aprėptis – Lietuvos Respublika.

13. Skaičiuojami šie skurdo statistiniai rodikliai:

13.1. piniginiai skurdo rizikos rodikliai: skurdo rizikos riba, skurdo rizikos lygis, skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų išskyrus pensijas, skurdo rizikos lygis, ilgalaikio skurdo rizikos lygis;

13.2. materialinio nepritekliaus rodikliai: materialinio nepritekliaus lygis, didelio materialinio nepritekliaus lygis. Prie materialinio nepritekliaus rodiklių priskiriami ir tokie rodikliai, kaip atskirų materialinio nepritekliaus elementų paplitimo lygis (materialinio nepritekliaus elementai išvardyti materialinio nepritekliaus lygio apibrėžime), vidutinis materialinio nepritekliaus elementų skaičius, su kuriais susiduria asmuo, asmenų pasiskirstymas pagal materialinio nepritekliaus elementų, su kuriais susiduria, skaičių;

13.3. labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis;

13.4. gyventojų, gyvenančių skurdo rizikoje ar socialinėje atskirtyje, dalis.

14. Skurdo rodikliai skaičiuojami pagal šiuos parametrus: gyventojų gyvenamąją vietovę (miestas, kaimas, didieji miestai), lytį, amžių, namų ūkio tipą, užimtumą.

VI SKYRIUS TAIKOMI METODAI

15. Skurdo ir materialinio nepritekliaus rodikliai skaičiuojami pagal metodikos 21–28 punktuose pateiktas formules.

16. Ekvivalentinis namų ūkio dydis apskaičiuojamas naudojant vadinamąją modifikuotą Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (angl. *OECD*) ekvivalentinę skalę, kurioje pirmajam namų ūkio nariui suteikiamas svoris 1, kiekvienam paskesniai suaugusiajam – 0,5, o kiekvienam asmeniui iki 14 metų amžiaus – 0,3. Sudėjus visiems namų ūkio nariams suteiktus svorius, gaunamas ekvivalentinis namų ūkio dydis. Pritaikius šią skalę, vieno asmens namų ūkio ekvivalentinis dydis lygus 1, o 4 asmenų namų ūkio su dviem vaikais iki 14 metų amžiaus – 2,1 (1 + 0,5 + 0,3 + 0,3).

VII SKYRIUS STATISTINIŲ DUOMENŲ ŠALTINIAI

17. Statistinių duomenų šaltinis – pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinis tyrimas (žr. Pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo metodiką, skelbiamą Oficialiosios statistikos portale).

VIII SKYRIUS STATISTINIŲ DUOMENŲ IR STATISTINĖS INFORMACIJOS KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

18. Skurdo statistinių rodiklių kokybė užtikrinama naudojant pajamų ir gyvenimo sąlygų statistinio tyrimo duomenis, tenkinančius jų tikslumui keliamus reikalavimus.

19. Gauti rezultatai lyginami su ankstesnių metų rezultatais, analizuojant rodiklius ir jų pokyčius remiamasi kitų šaltinių informacija. Pvz., jei bendras skurdo rizikos lygis sumažėja, o pensinio amžiaus asmenų padidėja, rodiklių patikimumui įvertinti palyginama, kaip kito darbo užmokestis, socialinės išmokos šeimoms ir pensijos, koks yra vidutinės pensijos santykis su skurdo rizikos riba.

20. Paskelbus statistinę informaciją Oficialiosios statistikos portale, atnaujinamas metainformacijos aprašas, kuriame pateikiama informacija apie statistinių rodiklių kokybę pagal šias charakteristikas: reikalingumą, tikslumą ir patikimumą, savalaikiškumą ir punctualumą, palyginamumą ir suderinamumą.

IX SKYRIUS STATISTINIŲ RODIKLIŲ (IVERČIŲ) IR JŲ PAKLAIDŲ SKAIČIAVIMO FORMULĖS IR KITI TEORINIAI PAAIŠKINIMAI

21. Skurdo rizikos riba z apibrėžiama kaip 60 proc. ekvivalentinių piniginių disponuojamųjų pajamų medianos M :

$$z = \frac{M \cdot 60}{100}.$$

Vartotojams pateikiamos dvi skurdo rizikos reikšmės: pagal pateikiamą formulę apskaičiuota skurdo rizikos riba (išreiškiama eurais) vienam gyvenančiam asmeniui ir skurdo rizikos riba namų ūkiui, susidedančiam iš dviejų suaugusių asmenų ir dviejų vaikų, jaunesnių kaip 14 metų amžiaus. Ši skurdo rizikos ribos reikšmė apskaičiuojama, dauginant skurdo rizikos ribos vienam gyvenančiam asmeniui dydį iš namų ūkio ekvivalentinio dydžio, t. y. 2,1.

22. Skurdo rizikos lygis P_0 išreiškiamas procentais ir skaičiuojamas pagal formulę:

$$P_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I_{(y_i < z)} \cdot 100,$$

čia:

y_i – ekvivalentinės piniginės disponuojamosios pajamos;

N – asmenų skaičius populiacijoje;

z – skurdo rizikos riba;

$I_{(y_i < z)}$ – indikatorius:

$$I_{(y_i < z)} = \begin{cases} 1, & y_i < z, \\ 0, & y_i \geq z. \end{cases}$$

23. Socialinių išmokų įtakai skurdo rizikos mažinimui įvertinti yra skaičiuojami skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų ir skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas. Skaičiuojama pagal formulę, nurodytą metodikos 22 punkte, tik pirmuoju atveju iš ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų atimamos visos socialinės išmokos, antruoju atveju – iš ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų atimamos socialinės išmokos, išskyrus išmokas senatvėje ir socialines išmokas našliams ir našlaičiams.

24. Skurdo rizikos gylys P_1 išreiškiamas procentais ir skaičiuojamas pagal formulę:

$$P_1 = \frac{z - M_{sk}}{z} \cdot 100,$$

čia:

M_{sk} – skurstančiųjų asmenų ekvivalentinių pajamų mediana;

z – skurdo rizikos riba.

25. Ilgalaikio skurdo rizikos lygis P_L skaičiuojamas iš pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo tęstinių statistinių duomenų asmenims, kurie dalyvavo tyrime keturis metus, pagal formulę:

$$P_L = \frac{1}{N_L^T} \sum_{i=1}^{N_L^T} I_L \cdot 100,$$

čia:

N_L^T – asmenų skaičius populiacijoje T metais;

I_L – indikatorius, kuris įgyja reikšmę „1“ keturiais lentelėje žemiau pateiktais atvejais, o visais kitais atvejais įgyja reikšmę „0“.

Atvejai, kada indikatorius I_L įgyja reikšmę „1“	T	$T-1$	$T-2$	$T-3$
1	$y_i^T < z^T$	$y_i^{T-1} < z^{T-1}$	$y_i^{T-2} < z^{T-2}$	$y_i^{T-3} < z^{T-3}$
2	$y_i^T < z^T$	$y_i^{T-1} < z^{T-1}$	$y_i^{T-2} < z^{T-2}$	$y_i^{T-3} \geq z^{T-3}$
3	$y_i^T < z^T$	$y_i^{T-1} < z^{T-1}$	$y_i^{T-2} \geq z^{T-2}$	$y_i^{T-3} < z^{T-3}$
4	$y_i^T < z^T$	$y_i^{T-1} \geq z^{T-1}$	$y_i^{T-2} < z^{T-2}$	$y_i^{T-3} < z^{T-3}$

čia:

T – ataskaitiniai metai;

z^T – skurdo rizikos riba T metais;

y_i^T – ekvivalentinės piniginės disponuojamosios pajamos T metais.

26. Materialinio nepritekliaus lygis D_0 išreiškiamas procentais ir skaičiuojamas pagal formulę:

$$D_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I_{(d_i \geq 3)} \cdot 100,$$

čia:

d_i – materialinio nepritekliaus elementų skaičius;

N – asmenų skaičius populiacijoje;

$I_{(d_i \geq 3)}$ – indikatorius:

$$I_{(d_i \geq 3)} = \begin{cases} 1, & d_i \geq 3, \\ 0, & d_i < 3. \end{cases}$$

Skaičiuojant didelio materialinio nepritekliaus lygį indikatorius $I_{(d_i \geq 4)}$ įgyja reikšmes:

$$I_{(d_i \geq 4)} = \begin{cases} 1, & d_i \geq 4, \\ 0, & d_i < 4. \end{cases}$$

27. Darbo intensyvumas WI kiekviename namų ūkyje apskaičiuojamas pagal formulę:

$$WI = \frac{DADM}{DA \cdot 12},$$

čia:

$DADM$ – darbingo amžiaus namų ūkio narių iki ataskaitiniais kalendoriniais metais dirbti mėnesiai, perskaičiuoti į visos darbo dienos ekvivalentą;

DA – darbingo amžiaus namų ūkio narių skaičius.

Darbingo amžiaus namų ūkio nariais laikomi asmenys nuo 18 iki 59 metų amžiaus, išskyrus vaikų kategorijai priskirtus asmenis. Dirbantiems ne visos darbo dienos laiką, dirbtų mėnesių skaičius perskaičiuojamas į visos darbo dienos laiką dirbtus mėnesius, atsižvelgiant į per savaitę dirbtų valandų skaičių.

Labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiams priskiriami namų ūkiai, kurių $WI < 0,2$.

28. Labai mažo darbo intensyvumo namų ūkiuose gyvenančių asmenų dalis LWI_0 išreiškiama procentais ir skaičiuojama pagal formulę:

$$LWI_0 = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N I_{(WI_i < 0,2)} \cdot 100,$$

čia:

WI_i – darbo intensyvumas namų ūkyje,

N – asmenų skaičius populiacijoje;

$I_{(WI_i < 0,2)}$ – indikatorius:

$$I_{(WI_i < 0,2)} = \begin{cases} 1, & WI_i < 0,2, \\ 0, & WI_i \geq 0,2 \end{cases}$$

Jeigu darbo intensyvumas namų ūkyje nebuvo skaičiuojamas, nes jame nėra darbingo amžiaus asmenų, indikatoriumi suteikiama reikšmė „0“.

29. Skaičiuojami įverčių variacijos koeficientai ir pasikliautinieji intervalai.

X SKYRIUS

NAUDOJAMOS KOMPIUTERIŲ PROGRAMOS

30. Skurdo statistiniams rodikliams skaičiuoti naudojamas *SAS* programinis paketas.

31. Statistinių rodiklių pokyčiams analizuoti naudojama *MS Excel* skaičiuoklė.

XI SKYRIUS

VARTOTOJAMS PATEIKIAMAI REZULTATAI

32. Statistinė informacija skelbiama pagal statistinės informacijos skelbimo kalendorių:

32.1. informaciniame pranešime;

32.2. leidinyje „Gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos“;

32.3. [Rodiklių duomenų bazėje](#).

33. Statistinė informacija Eurostatui pateikiama ne vėliau kaip po 10 mėnesių pasibaigus ataskaitiniams metams.

34. Rodikliai skelbiami Eurostato duomenų bazėje.
35. Statistinė informacija teikiama pagal individualias vartotojų užklausas.

XII SKYRIUS NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

36. *Algorithms to compute Social Inclusion Indicators based on EU-SILC and adopted under the Open Method of Coordination (OMC)*; Luxembourg, Eurostat, 2010.

37. *Working paper with the description of the 'Income and living conditions dataset'*; Luxembourg, Eurostat, 2010.

XIII SKYRIUS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

38. Pasikeitus metodikoje nurodytiems teisės aktams, taikomos galiojančios šių teisės aktų redakcijų nuostatos.

Parengė
Gyvenimo lygio ir užimtumo statistikos skyrius